

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ
Кафедра банківської справи та страхування**

галузь знань	07 Управління та адміністрування
спеціальність	072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма	Цифровий банкінг
Форма навчання:	<u>Денна</u>

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«Адаптація банківської системи України до структурних змін макросередовища, викликаних війною»**
(назва теми)

здобувача Болдирєва Феодосія Віталійовича
(ПІБ здобувача)

_____
(підпис здобувача)

Науковий керівник:
професор, докт.екон.наук.
(вчене звання, наукова ступінь)

Примостка Л. О.
(підпис) (Прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри банківської справи та страхування: доктор економічних наук,
професор _____ Примостка Л.О.
(підпис)

Київ 2023 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 63 сторінку, 9 таблиць, 6 рисунків, перелік джерел посилання з 30 найменувань, 1 додаток на 3 сторінках.

«Адаптація банківської системи України до структурних змін макросередовища, викликаних війною»

Об'єктом дослідження є діяльність банків України.

Предметом дослідження є напрями та механізми адаптації банківської системи до макроекономічних зрушень, викликаних війною.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – оцінити стан банківської системи України в умовах війни та виявити можливі сценарії її розвитку.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- з'ясувати теоретичні засади, що стосуються діяльності банківської фірми як окремого суб'єкта господарювання;
- з'ясувати ключові виклики економічного середовища, з якими зіштовхуються банки України;
- дослідити стан економіки України після року воєнних дій з точки зору банківського бізнесу;
- користуючись актуальним та коректним статистичним та фактичним матеріалом, охарактеризувати сучасний стан банківської системи, вказати основні ризикові точки на агрегованих матеріалах офіційних джерел, таких як Національний банк України, Держстат та інші;
- визначити основні напрями розвитку банківського бізнесу України в нових умовах;
- надати аргументовані висновки та пропозиції;

Практичне значення отриманих результатів: Практичне значення роботи полягає у формулюванні автором довгострокових макроекономічних обмежень, з якими зіштовхнуться банки України, і в детальному відображенні поточного стану економіки України з точки зору банківського бізнесу.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

Ключові слова: макроекономіка, банківська система, банк, ризики, адаптація, демографічна криза, структурні зрушення.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В МАКРОСЕРЕДОВИЩІ.....	7
1.1 Основні властивості банківської фірми як окремого суб'єкта ринкової економіки	7
1.2 Структура банківської системи України.....	15
1.3 Фактори макросередовища, що впливають на банківську систему.....	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА БАНКІВСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЗРУШЕНЬ, ВИКЛИКАНИХ ВІЙНОЮ	30
2.1 Історичний аналіз впливу військових дій на банківську діяльність на прикладі Франції у період Першої світової війни	30
2.2. Аналітичне дослідження стану економіки України в умовах війни	35
2.3 Вплив військової агресії на діяльність банків в Україні.....	40
2.3.1 Фінансова стійкість банківської системи України на початку агресії	40
2.3.2 Фактичні втрати банків внаслідок війни.....	45
ВИСНОВКИ.....	53
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	57
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність теми. За останні десятиліття українська банківська система пережила декілька вагомих трансформацій, адаптуючись до змін регуляторного і макроекономічного середовища. Водночас в науковій літературі здобули поширення нові досягнення макроекономістів у теорії стійкого зростання, також ряд кейсів реального життя, таких як Втрачені десятиліття Японії, що супроводжуються специфічною динамікою прибутковості і кредитування банківського сектору. Все це робить актуальною оновлення і поглиблення розуміння зв'язку економіки України з її банківським сектором.

Вітчизняними розробниками теорії зв'язку макроекономічного середовища і банківського бізнесу є: Примостка Л. О., Корнилюк Р. В., Вікулов В.С., Коваленко В.В., Нікіфоров П.О., Третьякова О.В., Харбара В.М та багато інших.. Дослідження груп зарубіжних вчених також активно розглядають різні кейси впливу економічних умов на динаміку прибутковості і активів банків.

Війна, розпочата Російською Федерацією проти України 24 лютого 2022 року, також внесла корективи в економічну динаміку, значно викрививши всі аспекти: розподіл і структуру населення, логістичні ланцюги, рівень цін, норму прибутку і тд. Водночас масштаби подій, що відбуваються, і їх вплив на банківську систему країни поки що важко виміряти і оцінити з наукової точки зору. Саме тому поява робіт, які оцінюють зміни макроекономічного середовища з точки зору банківського бізнесу і описують реакцію банків на дані зміни, є актуальними і своєчасними.

Мета бакалаврської роботи — оцінити стан банківської системи України в умовах війни та виявити можливі сценарії її розвитку.

Згідно мети було поставлено такі завдання для дослідження у кваліфікаційній роботі:

- з'ясувати теоретичні засади, що стосуються діяльності банківської фірми як окремого суб'єкта господарювання;
- з'ясувати ключові виклики економічного середовища, з якими зіштовхуються банки України;
- дослідити стан економіки України після року воєнних дій з точки зору банківського бізнесу;
- користуючись актуальним та коректним статистичним та фактичним матеріалом, охарактеризувати сучасний стан банківської системи, вказати основні ризикові точки на аґрированих матеріалах офіційних джерел, таких як Національний банк України, Держстат та інші;
- визначити основні напрямки розвитку банківського бізнесу України в нових умовах;
- надати аргументовані висновки та пропозиції.

Об'єкт дослідження: діяльність банків України.

Предмет дослідження: напрями та механізми адаптації банківської системи до макроекономічних зрушень, викликаних війною.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи були використані наступні загальнонаукові та спеціалізовані методи дослідження, зокрема, дедукція, індукція, метод коефіцієнтно-бального аналізу, математична обробка статистичної інформації, метод порівняння та екстраполяції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В МАКРОСЕРЕДОВИЩІ

1.1 Основні властивості банківської фірми як окремого суб'єкта ринкової економіки

У цьому параграфі визначимо поняття «банк» і сформулюємо його концептуальні відмінності від інших типів фірм, оскільки специфіка банківської фірми обумовлює її поведінку в мінливому макросередовищі і напряду впливає на наш подальший аналіз.

В міжнародному дослідницькому середовищі сформувалося декілька поглядів на сутність банку, які доповнюють один одний. Ми процитуємо три основні. Перший погляд акцентує увагу на трансформаційній функції банківської діяльності. Відповідно до неї, банк - це посередник, що перерозподіляє фінансові активи від економічних агентів з їх надлишком до економічних агентів з їх нестачею, отримуючи від таких операцій прибуток [4, с 206; 5, с 3; 9, с 38]. Таким чином відбувається трансформація ризиків і строків погашення.

Інша група науковців звертає увагу на сторону зобов'язань банку. Основою фінансування банків є депозити до запитання, що напряду використовуються для платежів. Оскільки банки є єдиними емітентами такого типу зобов'язань, вони отримують від них певний неявний сенйораж [7, с 579; 8, с 10]. Саме банк реалізує потенціал грошової одиниці як універсального засобу платежу. Що стосується останнього, то легкість переказу між рахунками, розвиток варіантів видачі готівки по всій країні та поява домашнього банківського обслуговування є ключовими для монопольного становища банківської системи [7, с 580].

Транзакційний підхід інтерпретує банк з позиції фінансового посередника, діяльність якого спрямована на зменшення транзакційних витрат споживачів за допомогою виробництва специфічних фінансових продуктів. В рамках цього підходу мова йде про два ефекти банківської діяльності: про макроекономічний ефект – мінімізацію транзакційних витрат споживачів, і мікроекономічний ефект – отримання прибутку банком за рахунок економії на масштабі при виробництві фінансових продуктів [10, с 192].

На сучасному етапі розвитку фінансів ці точки зору синтезуються, що підтверджується роботами українських фінансистів. Так, проф. Примостка Л. О. визначає банк як фінансовий інститут, який пропонує широкий спектр послуг із кредитування, заощадження коштів і проведення платежів [6]. Проф. Івасів І. Б. пропонує визначати банк через специфічні характеристики його фінансової звітності [1]. Особливістю банківського балансу є неспівставно висока частка залучених коштів і мала частка коштів власних або позикових. Так, на власний капітал в банках припадає 5-15% (для України цей показник коливався від 13% до 10% протягом 2022 року [22]).

Правовий підхід до визначення сутності банку впливає з потреби ідентифікувати об'єкт регулювання. За цим підходом компанія визначається у якості банку за допомогою відповідних законодавчих норм. Відповідно до Закону України про банки і банківську діяльність банк – це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надати банківські послуги, відомості про цю ЮО внесені до Державного реєстру банків [2].

У наступних параграфах ми під терміном «банк» будемо розуміти фінансовий інститут, який пропонує широкий спектр послуг із кредитування, заощадження коштів і проведення платежів.

Мікроекономічне підґрунтя є необхідним для побудови макроекономічної моделі, оскільки вона базується на поведінці окремих господарюючих суб'єктів (підприємств, домогосподарств, банків тощо). Макроекономічна модель досліджує економіку в цілому, але її компоненти – це окремі суб'єкти, що діють на ринку.

Мікроекономічна теорія досліджує, як окремі господарюючі суб'єкти, зокрема і банки, взаємодіють на ринку товарів і послуг, праці, капіталу та інших ресурсів, і як вони приймають рішення про виробництво нових товарів чи послуг (останнє стосується банків), споживання та інвестування. Сформована на основі цих знань модель банківської фірми буде використана для побудови макроекономічної моделі, яка описує банківський сектор і його взаємодію з економікою в цілому.

Як було зазначено вище, основна функція банку – це трансмісія коштів від економічних агентів з надлишком до тих, в кого спостерігається їх дефіцит. Тобто банк – це фінансовий посередник. Від інших фінансових посередників його відрізняє можливість залучати «безкоштовну» ліквідність у вигляді депозитів до запитання, тобто коштів, що знаходяться на поточних рахунках.

Інша суттєва відмінність банків від решти фірм, що надають послуги фінансового посередництва, і тим більше фірм з реального сектору, – це формування банками платіжних мереж регіонального, національного та міжнародного масштабу. На сучасному етапі розвитку індустрії платежів відбувся глибокий поділ праці між банками та небанківськими установами, що тепер допомагають банкам у здійсненні розрахунків. Також з розвитком соціальних мереж і технології blockchain стали виникати альтернативні засоби платежів, наприклад, blockchain-система TON у мережі «Телеграм», платіжна платформа Fondy, яка здійснює розрахунки у своїй системі платежів. Попри неоднозначну динаміку, банки продовжують займати провідне місце серед надавачів розрахункових послуг.

Протягом 20-го століття неодноразово робилися спроби описати концептуальну модель банку як фірми, що існує в рамках певного ринку і діє в умовах законів ринкової економіки. Для формування мікроекономічної моделі, якою ми будемо користуватися в подальшому, в цьому розділі ми приведемо декілька основних моделей, що були найбільш поширеними в науковій літературі.

Основні моделі банківської фірми включають:

- Модель банківської фірми Дюпона - ця модель використовується для оцінки фінансової стійкості та прибутковості банківських установ.
- Модель вартості акцій - ця модель використовується для оцінки вартості акцій банку та їх потенційної прибутковості.
- Модель портфеля активів - ця модель використовується для оцінки ризиків та прибутковості портфеля активів банку.
- Модель структури активів та зобов'язань - ця модель використовується для аналізу структури активів та зобов'язань банку та оцінки його фінансової стійкості.
- Модель ризику кредитного портфеля - ця модель використовується для оцінки ризику кредитного портфеля банку та його впливу на фінансові результати [18].

Ці моделі використовуються для аналізу та оцінки фінансової стійкості, прибутковості та ризиків банківських установ. Крім того, вони можуть бути використані для прийняття рішень про інвестування, розвиток та стратегічне планування банку. Для цілей даної роботи найважливішою є модель Дюпона та похідні від неї.

Модель Дюпона є однією з основних моделей банківської фірми. Вона використовується для оцінки фінансової стійкості та прибутковості банківських установ і була розроблена в 1919 році підприємцем та інженером П'єром Дюпоном.

Основна її ідея полягає у розгляданні банку як комбінації різних фінансових компонентів та вимірюванні його прибутковості і ризиків, для чого використовується ряд фінансових показників.

Основні компоненти моделі банківської фірми Дюпона включають:

- 1) доходи від процентів та інших операцій;
- 2) витрати на сплату процентів та інші операції;
- 3) обсяг і структура активів;
- 4) обсяг і структура зобов'язань.

Ці компоненти, що можна отримати з фінансової звітності, використовуються для розрахунку ряду фінансових показників, вказаних нижче.

- Рентабельність активів (return on assets, ROA) - відношення чистого прибутку до обсягу активів, виражене у відсотках. Цей показник оцінює ефективність використання активів банку.
- Рентабельність власного капіталу (return on equity, ROE) - відношення чистого прибутку до власного капіталу, виражене у відсотках. Цей показник оцінює прибутковість капіталу банку та його здатність забезпечити прибуток для акціонерів.
- Коефіцієнт фінансової підтримки або важеля (financial leverage ratio, FLR) - відношення власного капіталу до зобов'язань, виражене у відсотках. Цей показник оцінює ступінь фінансової стійкості банку [17].

Перевагою моделі Дюпона (DuPont) є простота розрахунку та аналізу, що дозволяє визначити сильні та слабкі сторони підприємства. Кожен фінансовий коефіцієнт можна декомпонувати глибше, що дає можливість спершу визначити слабкі або сильні сторони, а потім точково проаналізувати саме їх, таким чином оптимізувавши час дослідження. На основі отриманих висновків менеджмент банку може розробити заходи щодо підвищення рентабельності активів та власного капіталу

за рахунок покращення контролю за витратами, підвищити ефективність управління активами. Недоліки моделі Дюпона (DuPont) полягають у тому, що для аналізу використовуються дані фінансової звітності, яка може бути спотворена з метою шахрайства, на етапі підготовки фінансової звітності. У випадках банківських установ цей ризик є відносно низьким через наявність ефективного регулювання і постійного аудиту діяльності. Методика Дюпона (DuPont) також успадковує всі недоліки, властиві системі аналізу на основі фінансових коефіцієнтів [17]. Тому для її ефективного застосування необхідно аналізувати не просто окремий банк, а схожі за розмірами і позицією на ринку фінансові установи. Таким чином можна уникнути частини викривлень.

Однак модель Дюпона не враховує специфіки діяльності банків, особливості послуг, які вони пропонують. Тому додатково пропоную розглянути модель професора Майкла Клейна, американського фінансиста і науковця. Його робота стала однією з основоположних для сучасного розуміння банківської фірми з точки зору прибутковості. Клейн та інші дослідники, що спиралися на його роботу, як і Дюпон, вважали, що банк прагне максимізувати дохідність капіталу ROE, відображену в формулі (1.1), яка виражається відношенням прибутку R (Revenue) до капіталу банку E (Equity) [4; 5 с. 62]:

$$ROE = \frac{R}{E}, \quad (1.1)$$

Тобто в нашій моделі при наданні послуг клієнтам банки орієнтуються саме на коефіцієнт (1). Банк залучає кошти на поточні та строкові депозити, після чого може трансформувати їх у ряд активів і використовувати в розрахунках.

В спрощеній моделі активи банку можуть бути розподілені між трьома альтернативними варіантами: грошима і їх еквівалентами, кредитами та державними облігаціями (інвестиціями). З боку тих, хто бере у банка позику, існує попит на гроші. Вони ж, у свою чергу формують пропозицію зобов'язань за позиками та цінними паперами. Пропозиції зобов'язань S_{cr} (за позиками) і S_{obl} (за облігаціями) мають відмінні властивості.

Так, для окремого банка пропозицію державних зобов'язань можна вважати ідеально еластичною, оскільки пропозиція державного боргу, як правило, значно більша за попит окремої банківської фірми на нього. Такий стан речей пов'язаний з тим, що держава виступає макроекономічним чинником, у той час як окремий банк на ринку з досконалою або наближеною до досконалої конкуренцією не може займати значної частки за визначенням. З ідеальної еластичності пропозиції і співвідношень банку і держави слідує, що граничні витрати банків на кожну наступну одиницю інвестицій є сталими: $P_{obl} = \text{const}$, $\Delta \text{Exp}_{obl} = \text{const}$.

Пропозиція зобов'язань за позиками навпаки є нееластичною, що відображено в формулі (1.2). Тобто з кожною наступною одиницею зобов'язань ціна збільшується більш ніж на одиницю, оскільки відносно банка кількість надійних клієнтів є обмеженою. Пропозиція зобов'язань існує з боку фірм і індивідів з різними рівнями відповідальності і прибутковості. Спершу банк позичає кошти найбільш стійким клієнтам, однак бажання отримати більший прибуток тому використання кожної наступної одиниці пропозиції позикових зобов'язань коштує банку все дорожче. Іншими словами:

$$\frac{\% \Delta \text{Loans}}{\% \Delta \text{Exp}} < 1, \quad (1.2)$$

Тепер розглянемо пасиви банку. Вони складаються з робочого капіталу (WE – working equity) і залучених депозитів (BF – borrowed funds), що разом формують фонди F. Для формування масиву залучених коштів банк випускає m типів депозитних продуктів BF_i ($i = 1, m$), зі ставкою R_i для кожного. Тобто $F = WE + \sum B_i$. Як було зазначено вище, між капіталом і депозитами існує певна пропорція, що може коливатися навколо сталого рівня. Позначимо її як α_i для кожного BF_i за ставкою R_i . Виходить, що $BF_i = \alpha_i \times F$. Тоді $\sum B_i$ можна виразити через $\sum \alpha_i \times F$, а капітал $WE = F[1 - \sum \alpha_i]$, де $0 < \sum \alpha_i < 1$.

Як ми визначили, активи банків поділяються на три типи, однак з точки зору ставки дохідності їх може бути значно більше, скажімо, n одиниць. Тоді X_j – частка відповідного активу за ставкою E_j . $\sum X_j = 1$, оскільки мова про розподіл сукупних активів. Тепер ми можемо виразити ROE з через власне активи і зобов'язання. Дохідність фондів і капіталу матиме вираз, відображений у формулі (1.3):

$$E_F = \sum X_j E_j - \sum \alpha_i R_i \rightarrow E_{WE}(ROE) = \frac{E_F}{1 - \sum \alpha_i}, \quad (1.3)$$

Тобто це різниця середньозваженої ставки за активами і середньозваженої ставки за депозитами, зважена на частку капіталу в загальних фондах F. З цієї рівності слідує певні практичні наслідки для банківської діяльності:

- 1) банки прагнуть максимізувати ставку дохідності активів;
- 2) банки прагнуть мінімізувати ставку дохідності залучених коштів;
- 3) банки прагнуть збільшити частку залучених коштів у загальних фондах.

Всі три напрямки дій збільшують дохідність капіталу ROE. При цьому два останніх пункти за умови сталості дохідності активів виявляються

різнонаправленими, тому банку потрібно знайти певну точку, яку можна назвати точкою рівноваги $P_{eq} = \sum \alpha_i$, за якої $ROE = \max$. Іншим варіантом є постійне збільшення зваженої ставки дохідності активів за рахунок перерозподілу структури активів оптимальним способом, який, відповідно до неокласичного аналізу, знаходиться у точці оптимуму, що є рівністю граничних дохідностей кожного з типів активів. При цьому функція граничної дохідності кредитного портфелю є спадною величиною, що впливає з вказаного вище, дохідність інвестиційного портфелю стабільна, але є випадковою величиною через те, що кошти, які є у розпорядженні банку після видачі кредитів, можуть бути задіяні як в інвестуванні, так і для трансакційної діяльності. Оскільки передбачити обсяги коштів для розрахунків важко, а екзогенні чинники можуть зробити їх потребу мінливою, виходить, що сама пропорція розподілу фондів між кешем і інвестиціями є величиною випадковою. Дохідність готівкових коштів виражається дохідністю від розрахунково-касової діяльності і має вигляд зростаючої функції від кількості операцій.

Пропорція, що складається у момент рівності граничних дохідностей, дає максимально можливу дохідність сукупних активів $= \max$. Дослідник Майкл Клейн стверджував, що рівності граничних дохідностей і алокація ресурсів між різними видами активів не залежить від структури пасивів, що, можливо, є вірним для розвинених країн, де відсутня можливість екстенсивного розширення бізнесу для класичного банку, а макроекономічні умови сприятливі та відносно стабільні. Однак для умов перехідної економіки таке твердження є невірним [4].

1.2 Структура банківської системи України

Відповідно до Закону «Про банки і банківську діяльність» Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій

іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України [2].

Українська банківська система є організованою і структурованою сукупністю банківських установ. Система має головний і єдиний регулюючий орган – центральний банк, що називається Національним банком України (НБУ). Банківська система України є дворівневою, де на першому рівні знаходиться НБУ, а на другому – комерційні банки. Станом на кінець 2022 року в Україні діяло 67 банків, з них 30 – з частковим іноземним капіталом, з яких 22 – зі 100% іноземним капіталом. За період з 2009 року кількість комерційних банків постійно скорочувалася, особливо у 2015-16 роках.

Напрями для аналізу структури банківської системи задає у першу чергу сам регулятор. Так, важливими способами класифікувати банків є їх поділ на системно важливі банки та інші, поділ за походженням власного капіталу (формою власності). Це метрики, за якими інформацію розкриває сам НБУ. Додатково класифікувати банки можна за організаційно-правовою формою, видами діяльності, величиною активів та іншими метриками.

Системно важливий банк (далі – СВБ) – це банк, діяльність якого впливає на стабільність усієї банківської системи. Національний банк щороку визначає системно важливі банки та здійснює посилений нагляд за ними. Підвищена увага регулятора до діяльності системно важливих установ необхідна для збереження фінансової стабільності.

Неналежне функціонування або банкрутство СВБ може завдати шкоди фінансовій системі та негативно вплинути на економіку країни. Це може бути обумовлено розміром СВБ, складністю бізнес-моделей, незамінністю та системним взаємозв'язком з іншими учасниками ринку. СВБ, використовуючи свою вагу та значимість для ринку, можуть приймати рішення, які є вигідними для них, але не є

оптимальними з точки зору стійкості та ефективності фінансової системи загалом. Такі дії знижують рівень ринкової дисципліни та викривлюють конкуренцію. Тож підвищена увага регулятора до діяльності системно важливих установ необхідна для збереження конкурентності і стабільності ринку [20].

Для визначення списку СВБ центральний банк розраховує показник системної важливості банку, затверджений відповідним Положенням [19]. Показник складається з трьох основних критеріїв: розмір банку, ступінь фінансових взаємозв'язків та напрями діяльності. До них входять індикатори з різною вагою. При цьому розрахунки і визначення показника системної важливості здійснюються на консолідованій основі. Якщо банк проходить поріг у 275 б. п., він включається до списку СВБ. Після цього НБУ додає у список всі банки, частка яких в загальній сумі гарантованих вкладів населення в банківському секторі перевищує 1% [19, 20].

Всередині списку існує розбиття на категорії, пов'язане з розміром показника (табл. 1.1). Від категорії залежатиме, якого саме розміру СВБ має сформувати буфер системної важливості. Банки, які були включені в список вже на другому етапі, автоматично відносяться до 1 категорії.

Таблиця 1.1. Градація величини буферу системної важливості залежно від категорії

№ з/п	Категорія системно важливого банку	Значення показника системної важливості банку, визначеного під час першого етапу, базисні пункти	Розмір буфера системної важливості, % від загального обсягу ризику
1	2	3	4
1	1 категорія	Менше 500	1,0

Продовження таблиці 1.1

2	2 категорія	Дорівнює або більше 500, але менше 1 500	1,5
3	3 категорія	Дорівнює або більше 1 500	2,0

Джерело: побудовано автором на основі Положення про порядок визначення системно важливих банків [19]

Станом на 1 січня 2023 року до списку системно важливих банків були віднесені такі банки (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Список системно важливих банків станом на 01.01.2023

Категорія	Найменування банку
1 категорія	АТ “ПУМБ”, АТ “УКРСИББАНК”, АТ “ОТП БАНК”, АТ “СЕНС БАНК” АТ “ПІВДЕННИЙ” (на 2 етапі) АТ “КРЕДОБАНК” (на 2 етапі) АТ “А-БАНК” (на 2 етапі) АТ “КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК” (на 2 етапі)
2 категорія	АТ “Укрексімбанк”, АТ “Ощадбанк”, АБ “УКРГАЗБАНК”, АТ “Райффайзен Банк”, АТ “ТАСКОМБАНК”, АТ “УНІВЕРСАЛ БАНК”
3 категорія	АТ КБ “ПриватБанк”

Джерело: побудовано автором на основі Рішення про список системно важливих банків [21]

Як видно з таблиці 1.2, до списку належать 15 банківських установ. З них 8 – до першої категорії, 6 – до другої категорії, і лише один банк – віднесений до третьої категорії. При цьому системно важливі банки дійсно є формують банківську систему країни. Спираючись на офіційні дані НБУ, можна зазначити, що на долю СББ

припадає 87% усіх чистих активів БС України і 88% коштів клієнтів, 67% коштів домогосподарств, хоча кількісно вони становлять лише 22% всіх банківських установ [22]. Окремо варто відмітити роль АТ КБ “ПриватБанк” (далі – ПриватБанк), на долю якого припадає 23% всіх чистих активів і 23% всіх коштів клієнтів. Частка найближчого конкурента ПриватБанку – АТ “Ощадбанк” – вдвічі менша і становить лише 12% в обох категоріях.

За формою власності банки України поділяються на:

- 1) банки з державною часткою – в них Державі належить більше 50% статутного капіталу, таких в Україні 4 на 01.01.2023;
- 2) банки іноземних банківських груп – в них більше 50% статутного капіталу належать іноземним банкам, таких в Україні було 16 станом на 01.01.2023;
- 3) банки з приватним капіталом – власне відчизняні банки, до яких входить 47 установ на початок 2023 року.

Банки з державною часткою грають особливу роль в банківській системі України. На їх долю стабільно припадає близько 50% чистих активів і стільки ж коштів клієнтів. При цьому їх діяльність є найменш ефективною, про що красномовно свідчить рівень резервів (68% всіх резервів банківської системи припадає на банки з державною часткою). Тобто на 1 відсоток в сукупних резервах у державних банків припадає лише 0.77 відсотка в активах. Тобто з 15 системно важливих банків чотири частково належать Державі і займають майже 2/3 всіх фінансових показників СББ.

Банки з іноземним капіталом також мають свою роль в українській БС. Станом на початок 2023 року кількісно вони становили 23.8% всіх банківських установ, але при цьому займали 29.5% чистих активів, 27.8% загальних активів, 29.8% коштів клієнтів. Частка цих банків поступово, хоча і нерівномірно, скорочується (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Узагальнена динаміка присутності банків з іноземним капіталом на українському ринку у 2016-2022 роках

Параметр	01.01.2016	01.01.2023	Відхилення
Кількість, одиниць	25	16	-9
Частка в чистих активах	35.67%	29.50%	-6.17%
Частка в резервах	32.66%	16.90%	-15.76%
Частка в коштах клієнтів	33.62%	29.80%	-3.82%

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ [22]

Скорочення сукупної частки іноземних банків на ринку зумовлено поступовим вибуттям російських банків, яке прискорилося після початку війни. Водночас вибуття російських банків, які займалися фінансуванням окремих фінансово-промислових груп і сумнівних проектів, призвело до скорочення частки резервів, яка припадає на іноземні банки в цілому. На кінець 2022 року на один відсоток сукупних резервів в банків з іноземним капіталом приходилося 1.65% активів. Це приводить нас до розуміння однієї з основних ролей іноземних банків: вони впроваджують нові для українського ринку методи управління і ведення бізнесу, таким чином створюють конкуренцію для вітчизняних банків і змушують їх покращувати власні управлінські моделі.

Найбільшою за кількістю установ, але третьою за часткою на ринку є група банків з приватним капіталом. Це устнови, що належать приватному бізнесу, великим фінансово-промисловим групам. Станом на кінець 2022 року в Україні налічувалося 47 приватних банків (70% від загальної кількості). При цьому на їх долю припадало лише 19.9% чистих активів і 14.5% резервів, 19.2% коштів клієнтів. Співвідношення активів до резервів 1.32 (табл. 1.4).

Таблиця 1.4. Відношення частки в загальних активах банківської системи до частки в загальних резервах на 01.01.2023

Параметр	Банки з державною часткою	Банки з іноземним капіталом	Банки з приватним капіталом
Відношення частки в сукупних активах до частки в резервах	0.77%	1.65%	1.32%

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ [22]

З-поміж приватних банків виокремлюються АТ «ПУМБ» і АТ «Універсалбанк», на які припадає 42% чистих активів всіх 47 банків. Ці установи належать до крупних ФПГ.

За організаційно-правовою класифікацією всі банки України зараз, *de facto*, відносяться до акціонерних товариств (АТ), що зумовлено вимогами ЗУ «Про банки». Акціонерні банки формують свій капітал за рахунок об'єднання індивідуальних капіталів засновників шляхом емісії і розміщення акцій банку. При чому всі емітовані акції мають бути іменними, оскільки банк за чинним законодавством не мають права на випус акцій на пред'явника [1].

При цьому можливе утворення банківських установ і в іншій формі власності, наприклад, можливі пайові і кооперативні банки, але не доступні варіанти створення установи в формі товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) через вимоги до капіталу і способів його формування в банках. Цим українська банківська система відрізняється від деяких європейських систем, в яких банки можуть існувати в тому числі і в формі ТОВ.

У вітчизняній науковій літературі зустрічаємо класифікацію спеціалізованих банків, які у своїй діяльності орієнтуються на: а) обслуговування певної категорії клієнтів – банки з клієнтською спеціалізацією; б) обслуговування переважно юридичних та фізичних осіб у межах певної галузі – банки з галузевою спеціалізацією;

в) надання невеликого кола послуг для більшості своїх клієнтів – банки із функціональною спеціалізацією” [1, с.8].

Вітчизняне законодавство вказує на те, що на сьогодні мають місце два типи спеціалізованих банків: ощадний банк та банк довірчого управління. Банк набуває статусу спеціалізованого ощадного банку, якщо більше ніж 50 % пасивів банку є вкладками фізичних осіб незалежно від типу активів), і статусу спеціалізованого банку довірчого управління, якщо обсяг операцій за договорами довірчого управління становить 50 % і більше сукупних активів банку. У всіх інших випадках банки є універсальними [23].

На основі відкритих даних НБУ ми провели розрахунки частки коштів фізичних осіб в загальних пасивах банків (табл. 1.5). На їх основі можна зробити наступні висновки. На кінець 01.03.2023 року діяло 6 ощадних банків, тобто менше 1/10 частини всіх банківських установ. Протягом останніх 4 років зі списку поступово вилючаються іноземні банки, що свідчить про підвищення рівня спеціалізації у вітчизняних банків [24].

Таблиця 1.5. Список банків, в яких частка коштів клієнтів в загальних пасивах перевищує 50%

Банк	Кошти фізичних осіб, тис. грн	Пасиви, тис. грн	Частка, %
АТ "А - БАНК"	13,499,416	19,597,075	68.9%
АТ КБ "ПриватБанк"	334,659,465	551,890,428	60.6%
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	51,533,271	86,781,174	59.4%
АТ "Ощадбанк"	169,423,285	285,457,113	59.4%
АТ "СЕНС БАНК"	43,720,199	75,774,400	57.7%
АТ "Ідея Банк"	2,588,220	4,506,032	57.4%

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ [22]

При цьому варто відмітити, що хоча НБУ своєю постановою виокремлює лише ощадні банки, ми можемо піти від обененого і подвитися, скільки банків роблять ставку на кошти юридичних осіб. Ми провели аналіз, аналогічний розрахунку частки коштів фізичних осіб в пасивах банків станом на 01.03.2023 і отримали цікаві висновки. Так, з 65 діючих банків 30 мали в своїх пасивах більше 50% коштів юридичних осіб. Для 5 банків цей показник перевищував 75%, серед них троє – це банки з іноземним капіталом, а саме: АТ "Дойче Банк ДБУ" (Німеччина), АТ "СІТІБАНК" (США) і АТ "СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК" (Швеція, третій найбільший банк країни). В цілому ж з 30 банків 12 – це банки з іноземним капіталом. Таким чином можна зробити висновок, що іноземні банки, традиційно для своїх управлінських моделей, тяжіють до спеціалізації, на відміну від вітчизняних банків. З 15 наявних іноземних банків 13 мали клієнтську спеціалізацію. Повністю не спеціалізовані за клієнтським спрямуванням банки України складають майже половину всіх банківських станів (29 банків, з яких 27 – вітчизняні, а 2 - іноземні). Тобто в них вклади як фізичних, так і юридичних осіб не перевищують 50% від сукупних пасивів.

За класифікацією І. Івасіва[1], що розподіляє банки в залежності від розміру чистих активів, в Україні діє:

- малих банків з активами до 3 млрд грн – 26;
- середніх банків з активами від 3 до 5 млрд грн – 10;
- великих банків з активами від 5 до 15 млрд грн – 11;
- найбільших банків – 20.

Тобто на малі банки припадає майже 40% всіх установ, на великі і середні – 30%, на найбільші – також 30%. Розрахунок індексу Герфіндаля-Гіршнера показує, що станом на грудень 2022 року ринок банківських послуг України знаходиться на межі низько- і помірноконцентрованого з показником ННІ = 955. Зростання частки одного з трьох найбільших банків на 1 п.п. призведе до підвищення індексу до 1000 і

переходу у нижній регістр помірноконцентованого ринку. Однак якщо оцінити банківську систему за сукупними активами без вирахування резервів, то значення індексу підніметься до $HHI = 1120$, тобто БС України є помірноконцентованою. Зростання концентрації в основному відбулося за рахунок найбільших банків, особливо з державною формою власності.

З погляду форм власності, окрім банків з іноземним капіталом, потрібно також виокремлювати державні банки, оскільки їх роль в українській банківській системі виключна. Цих банків чотири: АТ КБ "ПриватБанк", АТ "Ощадбанк", АТ "Укрексімбанк" і АБ "УКРГАЗБАНК". Сукупно на них припадає 50% всіх чистих активів банківської системи. Вони виконують важливі соціальні та економічні функції.

Якщо розглянути порівняльну структуру активів банку та небанківської фірми, неважко помітити, що матеріальні активи не відіграють суттєвої ролі в структурі банківських активів, становлячи 1-2 % валюти балансу, тоді як в індустріальних компаніях основними статтями активів є нерухомість та обладнання (25 % сукупних активів), матеріальні запаси (23 %), дебіторська заборгованість (33 %) [1]. Серед активних статей також можна зустріти інвестиції, обсяг яких не буде перевищувати 5%. Так само незначну частку займатимуть гроші та їх еквіваленти.

У порівнянні з підприємствами реального сектору економіки баланси банків разюче відмінні. Так, гроші та їх еквіваленти разом з коштами на кореспондентських рахунках інших банків складають до 20% валюти балансу (22% для української банківської системи). Частка інвестицій банків у цінні папери та інші активи наближається до третини. Кредити клієнтам складають також близько третини валюти балансу [3].

1.3. Фактори макросередовища, що впливають на банківську систему

На розвиток бізнесу окремої банківської фірми і банківської системи в цілому впливає ряд макроекономічних факторів:

- 1) демографічні: кількість населення, динаміка груп, що є цільовою аудиторією банківських продуктів, норма заощадження;
- 2) нейтральна відсоткова ставка;
- 3) рівень фінансової грамотності населення;
- 4) ступінь жорсткості бізнес-циклів;
- 5) темпи економічного зростання.

Розглянемо детальніше демографічний фактор. Найбільший рівень кредитного навантаження спостерігається у людей в віці від 25 до 65 років [12]. Доля населення у віці від 65 років в кредитних портфелях банків як правило мала, оскільки цій віковій групі не властиве збільшення доходів, які є стабільними і відносно низькими (рівень середньої пенсії в Україні на 2021 рік складав лише 30% від середньої заробітної плати). Відповідно, скорочення частки населення у віці від 25 до 65 років скорочуватиме кількість потенційних клієнтів банківських послуг, що змушуватиме банки скорочувати ставки за кредитами і зменшувати ROE. Однак, суттєві зміни частки такої великої вікової категорії будуть дуже повільними за відсутності сильних соціальних шоків (наприклад, війна або епідемія). Набагато важливішою є зміна розподілу населення всередині її. Так, у Східній Європі попит на іпотечні кредити є найбільшим серед населення у віці від 25 до 35. Ця вікова категорія більш схильна до скорочення, що неодмінно вплине ринок іпотеки. Падіння попиту на іпотеку потягне за собою стагнацію ринку нерухомості і знецінення застав, що скоротить кількість потенційних клієнтів банків або підвищить ризики, якщо кредитування підтримуватиметься на тому ж рівні. Водночас старіння людей, що виростили в умовах доступності онлайн-платежів і кредитних карт, збільшить попит на ці продукти серед старших груп населення. Дохід від них може компенсувати втрати потенційного

прибутку від іпотеки. Деякі дослідження вважають, що вплив змін у структурі населення на банківський бізнес, особливо у Східній Європі, буде слабким, і не зможе накладати значних обмежень на розвиток банків [13].

Іншим важливим фактором, що впливає на банківську діяльність, є норма заощаджень домогосподарств, оскільки від неї залежить доступність коштів для розширення кредитних операцій. На норму заощаджень сильно впливає вікова структура населення. Такий висновок є логічним наслідком теорії життєвого циклу Модільяні і Брумберга. У своїй найпростішій версії теорія життєвого циклу стверджує, що для згладжування свого споживання протягом життя люди заощаджують дуже мало або навіть позичають у молодості, економлять, накопичуючи активи протягом усього свого трудового життя, і витрачають багатство у старості. Таким чином, для фізичних осіб віковий профіль норми заощаджень має форму горба, або перевернутої U. Збільшення частки людей похилого віку призводитиме скорочення заощаджень [12,4]. Важливою ремаркою буде таке зауваження: у країнах з розвиненою ринковою економікою старіння населення відбувається через ріст тривалості життя. Таким чином в економіці не відбувається повною мірою оновлення поколінь. Люди, що сформували свої споживчі звички у період до цифрової трансформації і тяжіють до більшої консервативності, переходять в нові вікові групи. Це призводить до скорочення питомої величини заощаджень всередині когорти людей похилого віку. Як наслідок, інвертована U норми заощаджень стає яскравіше вираженою в розвинених економіках. Одна з особливостей процесу старіння в країнах Східної Європи полягає в тому, що це головним чином викликано скороченням народжуваності. Рівень смертності серед людей похилого віку не покращився настільки, як в інших частинах світ. Це призвело до ситуації, коли українське суспільство старіє, а окремі люди – ні [12,4].

Рух норми заощаджень впливає на вартість залучених ресурсів, і, як наслідок, на прибутковість банків і вартість кредитів. За умови, що клієнтська база C (clients –

клієнти) банку стабільна, а всі її заощадження знаходяться на поточних і строкових рахунках, коливання норми заощаджень впливатимуть на зростання коштів клієнтів в банку:

$$\Delta s^*Y = \Delta S, \quad (1.4)$$

де Y – дохід домогосподарства, S – валові заощадження. З рівності (1.4) випливає, що скорочення залучених коштів в банках можливе лише при від’ємній нормі заощаджень. Оскільки кошти клієнтів є одним з головних джерел фінансування активних операцій банку, скорочення норми заощаджень обмежує темпи росту банківського кредитування, а в кінцевому рахунку, і ріст економіки.

Іншим вагомим фактором макроесередовища для діяльності банків виступає нейтральна ставка. Нейтральна (природна) процентна ставка r^* визначається як реальна процентна ставка R , що відповідає такому обсягу виробництва Y , який дорівнює його потенційному рівню Y^* при постійній інфляції $I = \text{Const}$ [14, с.2]. Потенційний рівень виробництва – це абстрактна величина, що характеризує рівень випуску при повному використанні доступних виробничих ресурсів. Інше визначення – це така реальна відсоткова ставка, що балансує збереження та інвестиції при умові повної зайнятості [15, с.3]. Наступні теоретичні формулювання релевантні для закритої економіки або для економіки з ємким внутрішнім ринком, де $(\text{Exp} + \text{Imp})/\text{GDP} < \text{середньосвітове значення}$. Відкриті малі економіки тяжіють до експортоорієнтованої моделі, в умовах якої внутрішні коливання приходять у відповідність до світового тренду, а експортний сектор орієнтуватиметься на міжнародні рівні ставок.

Нейтральну процентну ставку можна виразити через систему відношень:

$$1) \quad R_t = r^* \Rightarrow I = \text{const}, Y = Y^*(\text{max}), \text{Employment} = \text{max};$$

- 2) $R_t > r^* \Rightarrow I_t > I_{t-1}, Y \neq Y^*(\max), \text{Employment} \neq \max;$
- 3) $R_t < r^* \Rightarrow I_t < I_{t-1}, Y \neq Y^*(\max), \text{Employment} \neq \max;$

Напрямок монетарної політики залежить від відношення між реальною і природньою ставками. Якщо $\Delta r = R - r^* > 0$, монетарна політика буде рестрикційною, адже інфляція буде зростати, за умови ж $\Delta r < 0$ – експансивною, оскільки інфляція буде спадною. Відповідно, центральні банки прагнуть тримати R на рівні нижче природньої ставки, або на її рівні.

Окрім прямого наслідку для інфляції, співвідношення реальної і нейтральної ставок у довгостроковому періоді мають прямі наслідки для випуску і зайнятості. В умовах зайнятості, наближеної до повної, додатний розрив $R - r^*$ буде знижувати виробництво через високу вартість грошей.

На рівень нейтральної ставки впливає також і демографія. В умовах збільшення частки населення похилого віку скорочується потенційна робоча сила і середній рівень заощаджень, адже люди середнього віку зберігають більше. Як наслідок, скорочується прибутковість підприємств, попит на продукцію яких падає.

Дослідження, проведені Банком Японії і Міжнародним валютним фондом, показали, що в Японії спостерігається скорочення як реальної, так і нейтральної відсоткової ставки. Це скорочує простір для маневру монетарної політики, а також знижує прибутковість капіталу, що, у свою чергу, відображається на привабливості країни для інвестицій.

Тобто поступове старіння населення країни негативно впливає на її економічне зростання, збільшуючи ризики монетарної політики і зменшуючи прибутковість фірм, що діють на ринку такої країни.

Для банків наслідки будуть наступними. По-перше, скорочення пропозиції коштів з боку населення змушуватиме їх підвищувати відсоткові ставки за депозитами. З іншого боку, зі сторони фірм буде спостерігатися зменшення попиту на

кредит, яке пов'язане з падінням прибутковості і меншою пропозицією робочої сили. Це зменшуватиме ринкові ставки на кредитні кошти і скорочуватиме доходи банків від кредитування юридичних осіб. Процес буде носити поступовий характер.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА БАНКІВСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЗРУШЕНЬ, ВИКЛИКАНИХ ВІЙНОЮ

2.1. Історичний аналіз впливу військових дій на банківську діяльність на прикладі Франції у період Першої світової війни

Для формування уяви про можливі варіанти розвитку подій в банківському секторі України корисним буде провести паралелі з іншими країнами, які знаходилися у схожих з Україною обставинах. Спочатку потрібно сформулювати особливості нашого становища. Україна – це велика країна в реаліях Європи і середня – в реаліях світу. Наша економіка відкрита і орієнтована як на експорт, так і на імпорт. Ми вже встигли увійти в міжнародну систему розподілу праці, налагодити ланцюги поставок товарів, від яких критично залежить внутрішнє виробництво. В цілому Україну можна назвати країною з середнім рівнем податкового навантаження і зарегульованості. В Україні активно імплементують європейські інститути управління, формується громадянське суспільство, активно розвиваються деякі передові технологічні галузі (у першу чергу розробка програмного забезпечення і супутні послуги).

За умови наявності таких ввідних даних стає зрозуміло, що в найближчому минулому не було жодного військового конфлікту, в якому стороною, що захищається, виступала країна нашого типу. Серпнева війна Росії проти Грузії не підходить: конфлікт був занадто коротким, а Грузія – мала економіка. Іракська війна 2003-2017 також не підходить, оскільки Ірак був слабкою в інституціональному плані країною, що не мала значного банківського сектору. Сербія під час війн 90-их років теж відпадає через перехідний стан економіки. Війни в Азії у період з 1945 по 1991 теж не підходять, оскільки сторонами конфлікту як правило були або комуністичні,

або слаборозвинені країни. Сама Друга світова війна не може бути прикладом, оскільки єдина країна, що опинилась у схожому з Україною становищі – СРСР – мав адміністративно-командну економіку. Отже, російсько-українська війна – унікальне явище з точки зору економічних систем, що беруть участь у протистоянні. Єдиний схожий конфлікт у світовій історії – це Перша світова війна, а країна, що брала в ній участь – Франція.

Для Франції Перша світова війна розпочалася блискавичним наступом німців на Париж. Четвертого серпня німецькі війська вторглися до Бельгії, а вже другого вересня були на підступах до столиці Третьої Республіки. В зону тимчасової окупації потрапило до 35 тис. км², на яких розташовувалась майже половина промисловості країни. Однак після дива на Марні, коли армія французів скористалася фатальною для німецької армії помилкою – розтягуванням фронту з метою оточити французьку армію – німці були відкинуті на 50-100 км.

Однак у подальшому лінія зіткнення стабілізувалася (не одразу) і суттєвого розширення або скорочення зони німецької окупації не спостерігалось до 1919 року. У 1913 році на окупованій території було лише 14% робітників, за рахунок вугільних шахт вони виробляли 58% сталі, добуваючи 40% вугілля [16]. Тобто від початку війни Франція втратила значну частину свого промислового потенціалу. Під час війни уряд Франції мобілізував 6,8 млн громадян при населенні 39,6 млн осіб станом на 1914 рік [15]. При цьому мобілізаційні заходи розгорталися поступово. Так, у 1913 році в чисельність армії становила Таким чином можна резюмувати, що Франція і Україна подібні за рядом пунктів.

1. Обидві країни були змушені воювати на своїй території.
2. Для обох країн окуповані території були важливими з точки зору промислового потенціалу і енергетичної безпеки.
3. Країни переживали значний дефіцит трудових ресурсів.

Певна схожість прослідковується і в особливостях устрою банківської системи, попри неспівставні розміри. Так, банки Франції, як і українські, активно проводили операції з державними облігаціями, особливо уряду Франції. Також для французької банківської системи в цілому був характерний лихварський підхід до ведення бізнесу.

Одразу після початку війни банки Франції почали вимагати введення мараторію на видачу вкладів населенню, на що дав згоду уряд країни. На початку серпня уряд оголосив безстрокові банківські вихідні. Завдяки цьому заходу вдалося втримати ліквідність банківської системи і не допустити її паралізації в критичний момент німецького наступу.

Національний банк України приймав схожі, хоча і менш радикальні заходи. Так, вже 24 лютого були введені обмеження на добове зняття готівки з одного рахунку – 100 тисяч гривень. При цьому банкомати мали окреме обмеження на видачу не більше 40 купюр за одну транзакцію. Банківські канікули не вводилися, але у перші дні війни через ракетні атаки на всю територію України люди активно почали лишати свої домівки, або ж швидко потрапили в зону бойових дій. Через активну міграцію у тому числі і банківського персоналу в перші дні паніки не всі відділення і банкомати могли працювати штатно і так само не всі люди мали час на зняття готівки. Це призвело до збергання коштів всередині банківської системи.

Наступний крок французького уряду був пов'язаний зі збереженням всієї наявної іноземної валюти в під своїм контролем. Через втрату значної частини промислового потенціалу і більший потенціал німецької економіки Франція не могла забезпечити себе повністю лише за рахунок внутрішнього виробництва. На додачу, через активну мобілізацію впали обсяги виробництва сільсько-господарської продукції. Як результат, потреби в імпорті значно зросли, а можливості експорту продукції впали. Передбачаючи таку ситуацію і не бажаючи зіштовхнутися з нестачею

іноземної валюти для розрахунків, уряд ввів обмеження на використання іноземних валют населенням, а також заборонив експорт капіталу з країни в будь-якій формі.

Аналогічні дії приймає і НБУ, коли в лютому 2022 забороняє зняття з банківських рахунків валютних коштів, забороняє купівлю іноземної валюти в банківських установах і закриває можливість експорту капіталу. Для України, яка знаходиться в стані хронічного дефіциту зовнішньої торгівлі і не має достатньої виробничої бази, збереження валютних коштів було нагальною проблемою. Окреме занепокоєння Уряду викликав і курс гривні, падіння якого збільшувало б витрати уряду. Через це «вимкнення» валютного ринку призвело до збереження стабільності і можливості підтримувати нормальну діяльність всіх структур.

Головними джерелами фінансування війни були податки, пряма емісія і державний борг. Збільшення податків не призводило до підвищення доходів через активну мобілізацію, порушення логістичних ланцюгів та іншого. Тому уряд все більшу увагу приділяв збільшенню боргу. Борг реалізовували як всередині Франції, так і за кордоном, у Великобританії і США. Так, сукупний державний борг зріс з 34 188 млн франків на 31 липня 1913 року до 213 732 млн франків у кінці 1919 року. При цьому, зростання цін між 1914 і 1919 роками становило 3.6 – 4 рази. Якщо урахувати зміну цін, виявиться, що у цінах 1919 року Франція мала боргів на 123 млрд франків. Тобто збільшення державного боргу становило майже 75% за 5 років (рис. 2.1).

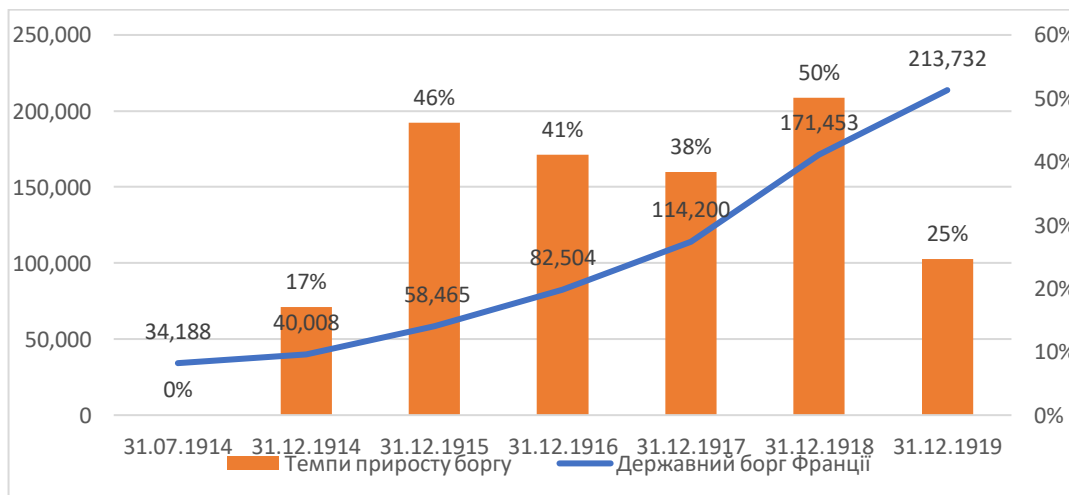

Рисунок 2.1. Динаміка французького державного боргу протягом Першої світової війни, млн франків

Джерело: розраховано автором на основі [16]

Уряд України також застосував інструмент державного боргу для фінансування видаткової частини бюджету. Від початку вторгнення і до 17.05.2023 (тобто майже за 15 місяців війни) обсяг ОВДП в обігу зріс на 43% (рис 2.2).

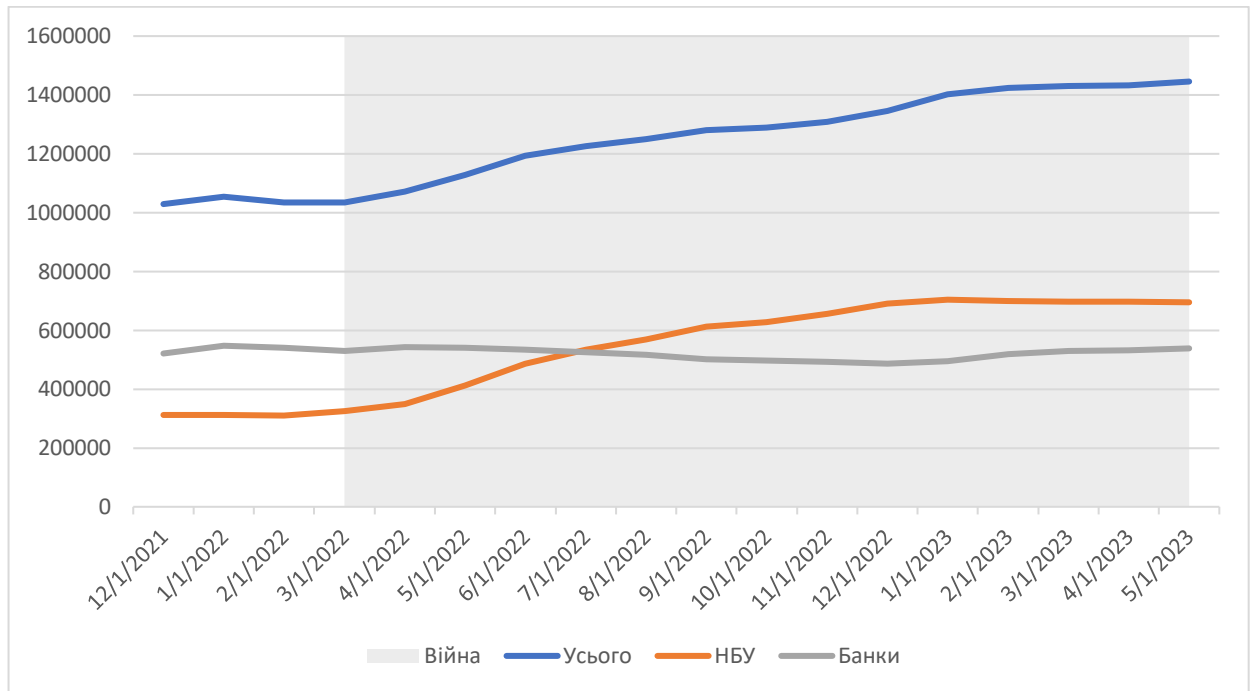

Рисунок 2.2. ОВДП уряду України, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ [22]

Основне зростання припало на період 2022 року. Ключову роль в акумулюванні обігів зіграв НБУ, забезпечивши 88% приросту балансів ОВДП, але банки також зіграли вагомий роль, оскільки саме вони виступають посередниками між Міністерством фінансів і юридичними особами та домогосподарствами, які мають бажання вкласти кошти в державні цінні папери. Таким чином, банківський сектор забезпечив до 12% зростання балансів.

2.2. Аналітичне дослідження стану економіки України в умовах війни

24 лютого 2022 року розділило історію України на «до» та «після». Не стали винятком і фінанси. Перш за все змінилася реальна економіка України. Станом на 23.12.2022 Україна контролювала 560.3 тис. км² або 92.9% визначеної Конституцією території. Укрстат стверджував, що населення країни становило 41 млн осіб з урахування населення ОРДЛО. За альтернативними оцінками на цих територіях проживаю до 3.6 млн осіб. Відповідно, його винятком населення України становило близько 37.4 млн осіб. Для більшої об'єктивності врахуємо інші оцінки. Так, відповідно до пояснювальної записки до Проекту державного бюджету на 2023 рік населення України оцінювалося у 34.5 млн станом на 01.01.2022 [11].

Станом на 01.01.2023 (дані на цю дату використовуватимуться у подальших розрахунках) російські війська тимчасово окупували близько 75 тис. км². Таким чином, фактично контрольована територія України становила 485 тис. км² або 80.4%. За оцінками ООН і Міграційної служби України кількість біженців становила 12 млн осіб. За різними оцінками, до 5.2 млн з них повернулися назад станом на 01.01.2023. За оцінками офіційних джерел, на тимчасово окупованих територіях лишилося до 1 млн осіб. Відповідно до лінійного тренду збільшення смертності чисте скорочення населення України без військових дій мало скласти до 450 тис. осіб. З огляду на наслідки війни чисте скорочення населення (новонароджені – померлі) фактично мало скласти 500-600 тис. осіб. Таким чином, станом на 01.01.2023 населення України, що перебувало на підконтрольних територіях, становило близько 26.1 – 29.1 млн осіб.

За даними ООН станом на кінець 2021 року в економіці України значне місце посідали наступні галузі: торгівля, транспортні послуги і зв'язок – 28,7%, промисловість – 23,7%, фінансові та ділові послуги – 15%, сільське господарство – 12,7% [24]. За останні 10 років структура економіки суттєво не змінювалась. Найбільш

волатильною частиною було сільське господарство. Також високою волатильністю відрізняються фінансові і ділові послуги. Частка промисловості скорочується, але досить повільно (рис. 2.3).

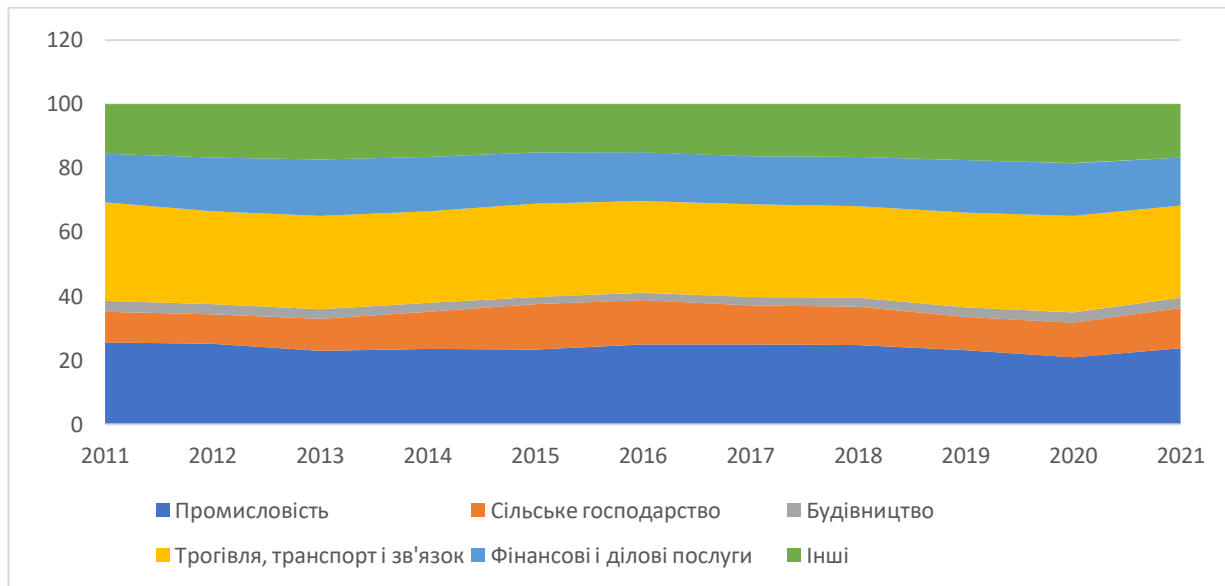

Рисунок 2.3. Динаміка структури ВВП України протягом 2011–2021 років, %

Джерело: розраховано автором на основі даних Укрстату [28]

Варто значити, що попри відсутні помітні зміни в структурі ВВП на високому рівні дизагрегації, більш значні зрушення присутні на нижчих рівнях, всередині секторів економіки. Так, наприклад, частка обробної промисловості неухильно скорочувалась протягом останнього десятиліття, впавши з 13% до 10,6%.

Найбільш динамічним і перспективним з точки зору реалізації кінцевої продукції за кордоном в українській економіці був аграрно-промисловий комплекс (рис. 2.4).

Рисунок 2.4. Якісна структура експорту на кінець 2020 року

Джерело: розраховано автором на основі даних Укрстату [28]

Після занепаду 90-их років і повільного відновлення у період з 2000 до 2013, АПК став активно розвиватися, орієнтуючись на підвищення ефективності, яка забезпечувалась як поліпшенням техніки, що використовується в виробництві, так і імплементацією ряду інновацій, у тому числі інтернету речей та інших.

Серед регіонів України АПК розподілений відносно рівномірно. Лідерами за валовими обсягами виробництва є Вінницька, Полтавська і Київська області: на їх частку припадає 20.32% всього випуску. В цілому ж на половину областей припадає від 4% до 6% виробництва всієї АПК (Дод. А).

Однак групування за макрорегіонами дає більш цікаві результати. Територія України традиційно поділяється на 4 регіони: Захід (Хмельницька, Львівська, Тернопільська, Волинська, Рівенська, Івано-Франківська, Закарпатська і Чернівецька області), Північ (місто Київ, Київська, Чернігівська, Сумська і Житомирська області), Центр (Вінницька, Полтавська, Черкаська, Дніпропетровська і Кіровоградська області), Схід (Харківська, Донецька і Луганська області) і Південь (Одеська, Миколаївська, Херсонська і Запорізька області). Виробництво агропродукції розподілено між цими регіонами нерівномірно. Хоча в західній частині найбільша

кількість областей, територіяльно вони приблизно відповідають іншим макрорегіонам.

Таблиця 2.1. Розподіл виробництва аргопродукції по макрорегіонам станом на 2019 рік

Регіон	Виробництво	Частка
Центр	128,249	30.6%
Північ	82,439	19.7%
Схід	41,460	9.9%
Захід	103,891	24.8%
Південь	63,246	15.1%
Сума	419,285	100.0%

Джерело: розраховано автором на основі даних Укрстату [28]

Як видно з таблиці 2.1, найбільшу частку займають Центральний і Західний регіони, а найменшу – Схід і Південь. Від військових дій найбільше постраждали або були окуповані саме Схід і Південь. Також від військової агресії сильно постраждали Київська і Чернігівська області і прикордонні території Сумської. Ми оцінили частку потенційну частку виробництва, яку Україна втратила внаслідок окупації. На основі припущення про рівномірний розподіл площ вирощування різних культур можна підрахувати, що втрати складають до 9,5%. З урахуванням окремих частин Харківської, Київської, Чернігівської і Сумської областей потенційний випуск скоротиться на 11%. В аграрно-промисловому комплексі формувалися галузеві лідери. Так, вагому роль займає виробництво сонячниковго насіння та олії з нього. Продукти є одними з найбільших статей експорту.

Логістика досі залишається головною проблемою експорту: пропускна спроможність залізниць та автотранспорту низька, а от вартість висока. Зерновий

коридор, що працює із серпня, дозволив наростити збут відкладеної реалізації через порти, хоча і не в тому обсязі, який був до війни. Новий врожай збільшує надлишки запасів в Україні, тому на зовнішніх ринках ціни на збіжжя майже вдвічі вищі за внутрішньоукраїнські. Все це негативно вплине на планування посівів під майбутні врожаї. Імовірно, аграрії переорієнтуються на культури, що дешевші у вирощуванні та не такі вибагливі до умов зберігання.

Таблиця 2.2. Розподіл промислового виробництва за макрорегіонами станом на 2020 рік

Регіон	Переробна промисловість, млн грн	Частка, %	Добувна промисловість і розробка кар'єрів, млн грн	Частка, %
Центр	280,616	29.1%	107,891	62.2%
Північ	232,825	24.2%	7,388	4.3%
Схід	160,540	16.7%	41,008	23.6%
Захід	150,710	15.6%	12,956	7.5%
Південь	138,905	14.4%	4,291	2.5%
Сума	963,596	100.0%	173,534	100.0%

Джерело: розраховано автором на основі даних Укрстату [28]

З таблиці 2.2 видно, що переробна промисловість в основному сконцентрована в Центрі і на Півночі, однак на 3 інших макрорегіони припадає майже 44% виробництва. У видобувній промисловості виробництво більш концентровано, на Схід і Центр припадає 86% всього видобутку.

2.3. Вплив військової агресії на діяльність банків в Україні

2.3.1 Фінансова стійкість банківської системи України на початку агресії

Для досягнення стабільного функціонування фінансово-кредитної системи необхідна фінансова стійкість окремих установ, яка є ключовим чинником довіри до банків з боку клієнтів і контрагентів у періоди рецесій економічного циклу.

За визначенням Національного банку України, Фінансова стійкість банку – це стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю. Фінансова стійкість банку означає постійну здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі [25].

Для дослідження фінансового стану банківської системи та вивчення особливостей діяльності банків на фінансовому ринку можна використовувати різноманітні методи, включаючи розгорнутий коефіцієнтний аналіз. Метод розгорнутого коефіцієнтного аналізу є ефективним підходом до вивчення діяльності банків та виявлення особливостей їх роботи на фінансовому ринку. Він передбачає складання списку показників та індексів, які дають змогу глибоко та всебічно проаналізувати фінансову діяльність банківської установи. Це включає вибір ключових фінансових показників, збір відповідних даних, обчислення показників, аналіз та порівняння отриманих результатів, а також формулювання висновків і рекомендацій. Застосування цього методу дозволяє отримати детальне уявлення про фінансовий стан банку/банків.

Коефіцієнти оцінки фінансового стану банків можна згрупувати у кілька основних категорій:

- показники фінансової стійкості, які відображають можливість банків відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати достатню прибутковість;
- показники ліквідності, які характеризують можливість банків своєчасно та у повному обсязі забезпечувати виконання своїх зобов'язань;
- показники ділової активності, які демонструють здатність банку залучати та розміщувати фінансові ресурси;
- показники рентабельності, які характеризують загальний рівень ефективності банківського бізнесу [26, 194].

Таблиця 2.3. Методика розрахунку коефіцієнтів аналізу фінансового стану банків

Показник	Характеристика	Рекомендоване значення
Коефіцієнти фінансової стійкості		
Коефіцієнт надійності	Співвідношення власного капіталу до зобов'язань	>5%
Коефіцієнт фінансового важеля	Співвідношення зобов'язань банку до власного капіталу	1-20
Коефіцієнт достатності капіталу	Співвідношення капіталу до активів, зменшених на суму відповідних резервів, створених за активними операціями	> 10%
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	Співвідношення активів до власного капіталу	12-15
Коефіцієнт залежності банку	Співвідношення статутного капіталу до власного капіталу	15-50%
Коефіцієнти ліквідності		
Коефіцієнт загальної ліквідності	Співвідношення активів до зобов'язань	> 100%
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань	> 20 %
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних і загальних активів	Співвідношення високоліквідних активів до загальних активів	15-20%
Коефіцієнт співвідношення кредитів і депозитів	Співвідношення кредитів до депозитів	70-80 %
Коефіцієнти ділової активності		
Коефіцієнт активності залучення ресурсів	Співвідношення зобов'язань банку до пасивів	80-85 %
Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	Співвідношення міжбанківських кредитів до пасивів	>1%
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	Співвідношення строкових депозитів до пасивів	40-50%

Продовження таблиці 2.3

Коефіцієнт активності залучення коштів у кредитний портфель	Співвідношення кредитів до зобов'язань	80-90%
Коефіцієнт кредитної активності	Співвідношення кредитів до активів	65-75%
Коефіцієнти рентабельності		
Загальний рівень рентабельності	Співвідношення чистого прибутку до доходів	>0%
Окупність витрат доходами	Співвідношення доходів до витрат	>0%
Рентабельність активів	Співвідношення чистого прибутку до активів	>1%
Рентабельність капіталу	Співвідношення чистого прибутку до власного капіталу	>15%
Чиста процентна маржа	Співвідношення чистого процентного доходу до активів	>4.5%

Джерело: складено автором на основі джерела [27]

Для оцінки фінансової стійкості всієї банківської системи скористаємося методикою професора Варцаби В. І., який пропонує оцінювати кожне значення коефіцієнта, що знаходиться в межах норми, в 1 бал, а ті коефіцієнти, що не відповідають нормі – 0 балів.

Для оцінки фінансового стану банківської системи напередодні війни ми використаємо дані НБУ станом на 31.12.2021. Результати розрахунків наводимо у таблиці 2.4:

Таблиця 2.4. Аналіз фінансової стійкості банківської системи України на 31.12.2021

Показник	Рекомендоване	Фактичне на 31.12.2021	Бал
Коефіцієнт надійності	>5%	14%	1
Коефіцієнт фінансового важеля	1-20	7.04	1
Коефіцієнт достатності капіталу	> 10%	12%	1
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	7-15	8.04	1
Коефіцієнт залежності банку	15-50%	188%	0

Продовження таблиці 2.4

Коефіцієнт загальної ліквідності	> 100%	114%	1
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	> 20 %	49%	1
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних і загальних активів	15-20%	20%	1
Коефіцієнт співвідношення кредитів і депозитів	70-80 %	50%	0
Коефіцієнт активності залучення ресурсів	80-85 %	88%	0
Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів	>1%	0%	0
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	40-50%	23%	0
Коефіцієнт активності залучення коштів у кредитний портфель	80-90%	43%	0
Коефіцієнт кредитної активності	65-75%	37%	0
Загальний рівень рентабельності	>0%	30%	1
Окупність витрат доходами	>0%	181%	1
Рентабельність активів	>1%	4%	1
Рентабельність капіталу	>15%	30%	1
Чиста процентна маржа	>4.5%	6%	1
Загальний бал			12

Джерело: складено автором на основі джерел [22, 26, 27]

Тобто напередодні збройної агресії Росії банківська система України відповідала 12 з 19 обраних коефіцієнтів. Відповідно до градації, визначеної проф. Гончаренком Т. П., фінансовий стан банківської системи можна оцінити як добрий. Не відповідають нормі 7 з 19 коефіцієнтів, а саме:

- Коефіцієнт залежності банку, який визначається як співвідношення статутного капіталу до власного. Частиною власного капіталу є і стаття «Нерозподілений прибуток/непокритий збиток», на якій обліковуються у тому числі збитки, понесені банками в результаті списання кредитів клієнтів. Після банківської кризи 2015-16 років і «очищення» балансів на цій статті сформувався значний збиток (60% статутного капіталу), який і викривляє значення коефіцієнта.
- Коефіцієнт співвідношення кредитів до депозитів, коефіцієнт кредитної активності і коефіцієнт активності залучення коштів у кредитний портфель в банках України дійсно стабільно нижчі за нормативне значення внаслідок відсутності рентабельної ділової активності в країні. Через це банки інвестують свої кошти в державні облігації і високоліквідні активи, такі як депозитні сертифікати НБУ. Ці інструменти несуть значно менший рівень ризику і потенційних втрат, а відтак генерують і більше прибутку. Варто зазначити, що на думку автора даної роботи, низька частка кредитів у сукупному портфелі активів стала позитивним фактором стресу перших місяців війни і навіть в подальшому.
- Коефіцієнт активності залучення ресурсів дещо перевищує нормативні значення, що пов'язано з низьким власним капіталом через накопичені непокриті збитки.
- Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів є низьким через високу ліквідність банківської системи. В таких умовах залучення більш дорогих кредитних ресурсів не є необхідною умовою діяльності банку.
- Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів історично знаходиться на низькому рівні внаслідок високої інфляції і недостатніх відсоткових ставок. Також цей показник залежить від рівня доходів населення, який в Україні є відносно низьким. Люди з низькими доходами рідше можуть дозволити собі відкладати значні суми на довгий період.

Здійснений коефіцієнтний аналіз пропоную доповнити статистикою нормативів НБУ станом на 31.12.2021 і за 2021 рік. Так, норматив достатності (адкватності) регулятивного капіталу Н2 склав 21,44% при вимозі не менше, ніж 10%. Норматив достатності основного капіталу Н3 (не менше 7%) склав 14,45%. Норматив короткострокової ліквідності Н6 склав 89,36% при мінімально допустимому значенні 60%. Значення цих нормативів залишалось відносно стабільним протягом 2021 року.

Отже, можна зробити висновок, що банківська система знаходилась в задовільному стані, при цьому мала значні надлишки ліквідних коштів, які тримала в державних цінних паперах, готівці в інших банках або у вигляді депозитних сертифікатів НБУ. Надлишок ліквідності в умовах сильного шоку виявиться навпаки сильною стороною банківської системи, адже саме це врятувало українські банки від банкрутства внаслідок вилучення готівкових коштів. При цьому, попри низький рівень власного капіталу, регуляторний капітал був на більш ніж достатньому рівні, що давало змогу покривати потенційні збитки і віддік коштів.

2.3.2. Фактичні втрати банків внаслідок війни

Фінансова криза і девальвація національної валюти сильно вдарили по банківським балансам. За 2022 рік валюта балансу банківської системи України зросла у номінальному вимірі на 15%. Для порівняння, у 2021 році номінальна валюта балансу зросла на 29%, а в пандемійний 2020 рік – на 22%. Однак, якщо ми врахуємо темпи інфляції, які впливають на рівні балансів, індексуючи їх, то ми отримаємо наступні значення: у 2020 році баланси банків зросли на 16%, у 2021 році – лише на 1,4%, а от у воєнному 2022 році баланси скоротилися на 15%.

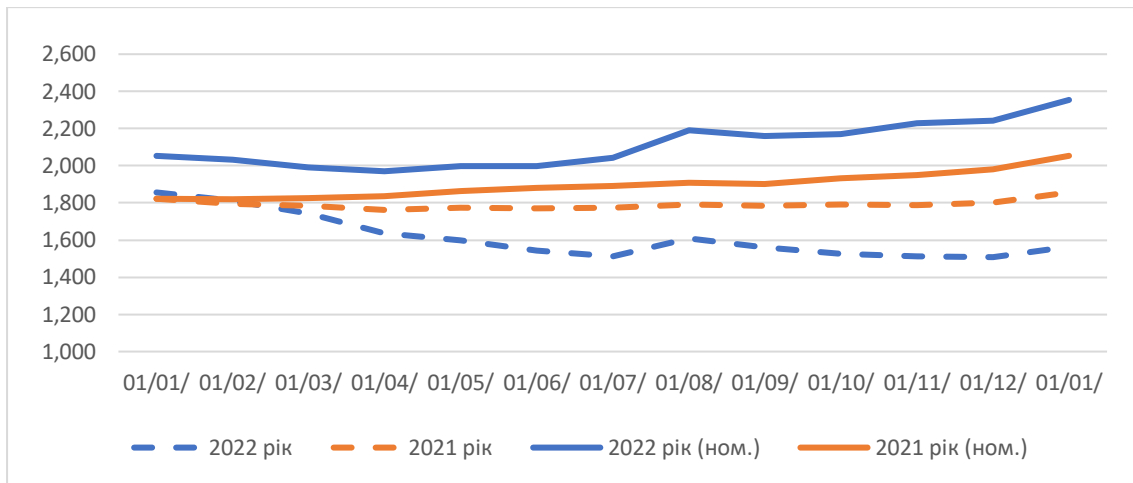

Рисунок 2.5. Помісячна динаміка номінальних і реальних сукупних балансів банківської системи, млрд грн

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ і Укрстата [22, 28]

На рисунку 2.5 відображена помісячна динаміка балансу банківської системи України у 2022 і 2021 році. Як бачимо, номінальні баланси продовжували зростати, особливо увагу привертає збільшення балансу в липні, пов'язане з підвищенням курсу долара США з 29.25 грн/дол. До 36.57 грн/дол., а також зі значним підвищенням ключової ставки ставки (з 10% до 25%), яке відбулося місяцем раніше. Однак, якщо ми приведемо динаміку балансів до цін на 01.01.2021 (аналогічно і для 01.01.2022), скоригувавши баланси на рівень поступово накопичуваної інфляції, то в результаті побачимо, що внаслідок війни банки були відкинуті назад на декілька років: баланс на кінець 2022 року був на 14% нижчим за початок 2021 року.

При цьому номінально більшість статей балансу продовжувало зростати, лише третина з них скоротилися. У відсотковому відношенні найсильніше банки зменшили свою участь в інвестиційній нерухомості (-31%), а також в ОВДП і депозитних сертифікатах (-20%). При цьому вкладення у власне ОВДП скоротилися на 11,5%.

Скоротилась також і ключова стаття банківської діяльності - кредити. Валова вартість всіх кредитів клієнтам скоротилася на 10%, що є оцінкою без урахування

інфляції. При цьому, якщо ми подивимося розподіл за видами клієнтів, то побачимо значне скорочення кредитів саме фізичним особам (падіння на 33%).

Втрати банків найбільш суттєво відображаються в динаміці резервів під активні операції. Так, у 2021 році вони скоротилися на 20% або 78 млрд грн, що відображає процес поступового оздоровлення кредитних портфелів банків. Дана динаміка продовжувалася і на початку 2022 року. За перші 2 місяці року резерви скоротилися ще на 12%, сягнувши 268 млрд грн. Однак надалі вони почали зростати, в першу чергу, за рахунок погіршення стану боржників – фізичних осіб. До кінця року збільшення становило 36% у номінальному виразі. Підвищення ключової ставки і курсу долара призвело до погіршення платоспроможності населення, що відобразилося в швидшому зростанні резервів у липні. Однак вже наприкінці року темпи росту резервів скоротилися, що свідчить про стабілізацію фінансового середовища і поступову адаптацію економіки (рис. 2.6).

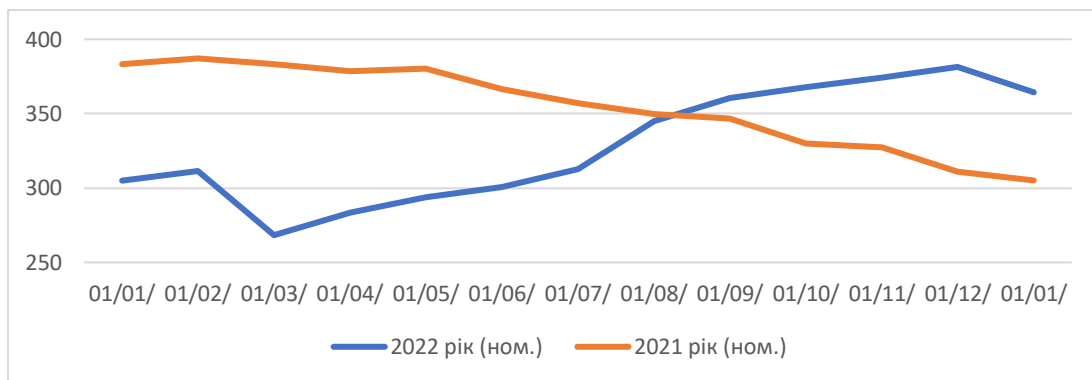

Рисунок 2.6. Динаміка сукупних резервів банківської системи України, млрд грн

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ і Укрстата [22, 28]

Зростання резервів найбільше відбилося на кредитному портфелі банків. Від початку війни і з урахуванням інфляції він скоротився більше інших ключових сегментів банківської діяльності – на 35%. Таке падіння повертає банки у допандемійні часи за розміром кредитного портфелю, фактично згаявши 3 року росту.

Вагомою відмінністю поточної кризи є той факт, що банки, в більшості, змогли зберегти прибутковість своєї діяльності. 2022 фінансовий рік зі збитками завершила лише третина банківських установ – 22 банки. З них всі змогли абсорбувати від’ємний результат за рахунок власного капіталу, хоча і не для всіх банків це виявилось легким завданням. Так, три установи були змінені витратити на покриття своїх збитків більше половини власного капіталу. Це банки Сенс-банк, Укрексімбанк і банк Форвард. Два з них (Сенс і Форвард) є установами, пов’язаними з росіянами, що і стало причиною значного погіршення їх стану протягом року. Укрексімбанк постраждав від розбалансування зовнішньої торгівлі.

Ключовою причиною значних збитків в багатьох банках стало збільшення резервів під очікувані збитки за кредитними операціями. Причиною стало значне погіршення фінансового стану економічних агентів, в особливості фізичних осіб. При цьому доходи банків також росли. Так, чисті процентні доходи зросли на 29%, доходи від торгівельної діяльності з -76 млн грн підскочили до 43 470 млн грн. Таке зростання пояснюється значним ростом курсу гривні і високим спредом на міжбанку. Тільки комісійним доходам довелося скоротитися через відміну комісій на ряд послуг в рамках допомоги банків населенню (-14% до 2021 року).

Процентні доходи банків України змогли значно зрости за рахунок активної допомоги НБУ і Уряду України. Підвищення ключової ставки значно збільшило прибутковість тримання коштів в депозитних сертифікатах НБУ, відсоток за якими зріс до 23% [29]. У свою чергу Уряд підвищив пропозицію ОВДП, за якими в другій половині року також почали зростати ставки. Як наслідок, чисті процентні доходи банків від інвестицій в цінні папери зросли на 56%, у той час як чисті доходи від кредитування фізичних осіб збільшилися лише на 6%, а від юридичних – скоротилися на 11%.

В умовах воєнних дій банки адаптуються через оптимізацію мережі відділень. Цей процес розпочався ще до війни і був зумовлений скороченням населення країни,

оптимізацією витрат банківської системи і діджиталізацією банківських послуг, внаслідок якої значна частина послуг може бути надана через дистанційне банківське обслуговування. Так, протягом 5 передвоєнних років кількість відділень скорочувалася в середньому на 6.9% щороку. При цьому, без урахування значно вищих темпів скорочення в 2020 році, які були пов'язані з карантинними обмеженнями, мережа відділень банків скорочувалась на 5.8% в рік [30].

В результаті військових дій протягом 2022 року кількість структурних підрозділів банків України скоротилась на 17,8%, що в 3 рази перевищує середні темпи останніх 5 років [30]. Банки закрили 1,139 відділень, переважно це пов'язано з окупацією територій України, а також з міграцією значної частини населення (до 10 млн осіб) за кордон. Також триває процес діджиталізації фінансових послуг. Втрати відділень на окупованих територіях складають близько половини скорочених підрозділів. Друга половина – це елемент адаптації банків через оптимізацію операційних витрат.

У найближчому майбутньому найбільші втрати банки України будуть нести від кредитної діяльності в регіонах і галузях, що найбільше постраждали від війни. Оскільки бойові дії затягуються на невизначений термін, а прогнози економічного росту України на 2023 і подальші роки знаходяться на рівні 0.5 – 3.3% []. На період 2024-27 років прогнози МВФ і Світового банку коливаються навколо відмітки в 4-5%. За таких умов відновлення ВВП до рівня 2022 року займе від 9 до 11 років. Можливо, темпи відновлення будуть вищими, однак в умовах постійного уповільнення економічного росту країн – ключових партнерів України, поступового старіння населення, відсутності росту працездатного віку, скорочення населення через фатальне падіння народжуваності (фертильність у 2022 впала до 0.8 дитини на жінку і може протриматися на такому рівні протягом декількох років), а також враховуючи можливу нову хвилю еміграції з країни після завершення війни, сподіватися на вищі темпи відновлення наврядчи доведеться.

Тому ми вирішили оцінити географічний і структурний розподіл кредитного портфеля банків за галузями економіки. Найбільшими галузями, які ми будемо розглядати, є оптова торгівля, переробна промисловість, сільське господарство, постачання електроенергії, газу і води, а також операції з нерухомістю. На них припадає 86% всіх кредитів юридичним особам. Всі подальші розрахунки ми здійснювали на основі даних НБУ станом на 31.04.2023 рік, тобто на 15-ий місяць війни, коли кредитування вже встигнуло відреагувати на зміну макросередовища. Утім, розподіл портфелю здійснюється без урахування резервів, тому він значною мірою вірно відображає поточні вкладення банків.

Почнемо з загального розподілу кредитного портфелю. З п'яти українських макрорегіонів 70% всього кредитного портфелю припадає на північ, а 68% - на Київську область і місто Київ. Одразу потрібно уточнити, що така диспропорція пов'язана з розташуванням центральних офісів різних компаній саме у Києві. Тому частка Києва і області буде зважуватися на відповідний розмір випуску продукції даної галузі в регіоні на основі ВРП, а решта буде розподілятися між регіонами пропорційно до їх випуску.

Найбільшою за кількістю наданих кредитів є галузь оптової та роздрібної торгівлі. Більше половини (56%) випуску цієї галузі складає власне оптова торгівля будь-якими товарами, крім газу і електроенергії. На другому місці (43%) знаходиться роздрібна торгівля: приватні крамниці, невеличкі інтернет-майданчики, кіоски і тд. Останніх 2% припадають на торгівлю автотранспортними засобами. В силу сильної централізації управління торгівлею більшість кредитів видаються в Києві: на нього припадає 80% всього кредитного портфелю оптових і роздрібних торговців. Однак з урахуванням реального випуску цих регіонів пропорція змінюватиметься. На північний макрорегіон припадає 40% всіх виданих кредитів, на схід – 11%, на південь – 12%.

З урахуванням повної окупації Луганської області, боїв і масових ракетних обстрілів по всій Донецькій області з еміграцією близько 70% населення, окупації третини Харківської області і сильних обстрілів Харкова, а також окупації 73% Запорізької області можна констатувати, що в зоні ризику знаходиться приблизно 2% з 11% кредитів, виданих підприємствам торгівлі. Це сума приблизно в 4,289 млн грн.

Внаслідок військових дій сильно страждає і Південь країни. Окуповано майже 90% Херсонської області, Миколаїв знаходиться в напівзруйнованому становищі, по Одесі і області постійно наносяться масовані ракетні удари. При цьому з регіонів емігрувала значна частка населення, а економічна діяльність ускладнюється через логістичні складності: регіон знаходиться далеко від західного кордону України, а морська блока з постійними обмеженнями з боку росіян не дає можливості нормально існувати портам Одеси і Миколаєва.

З урахуванням всього вище згаданого припускаємо, що в зоні ризику знаходяться 90% кредитів Херсонській області, 40% Миколаєвській і 30% Одеській області. Ці суми складають 2% від загальних кредитів оптовим торговцям або 5,393 млн грн. Отже, в зоні потенційного дефолту знаходиться майже 4% всіх кредитів підприємствам торгівлі саме через близькість лінії фронту.

На другому місці за обсягами кредитування знаходиться переробна промисловість, що за портфелем кредитів більш ніж вдвічі поступається підприємствам оптової торгівлі. Переробна промисловість представлена різними галузями, від машинобудівництва до заготівлі пиломатеріалів. Традиційно значна галузі була сконцентрована на Сході і Півдні (табл. 2.2). При використанні аналогічних підходів до обчислення ми отримуємо, що на Сході в зоні ризику дефолту знаходяться кредити на суму 6,666 млн грн, або 5,7% всіх виданих кредитів промисловості, а на Півдні – 2,992 млн грн або 2,6%. Сумарно в зоні ризику 8,2% всіх кредитів, виданих підприємствам переробної промисловості.

З кредитів сільському господарству в зоні ризику знаходяться близько 10% всього портфелю. З них 6% припадає на Схід, решта – на Південь країни. Однак в умовах руйнації Каховської ГЕС і неможливості вести більшу частину сільськогосподарської діяльності на Півдні, загальна ризикова частина портфелю зросте до 12%.

У кредитному портфелі підприємствам, що займаються операціями з майном, в зоні ризику опиняються до 8% кредитів. Така величина пов'язана з тим, що на Сході і Півдні знаходяться великі міста, у першу чергу – Харків та Одеса, в яких розташовані одні з найбільших ринків нерухомості. У кредитах підприємствам, що постачають електроенергію і газ, в зоні ризику 2,5% всього портфелю.

Сукупно в зоні прямого ризику дефолту через близькість лінії зіткнення знаходяться приблизно 6,2% всього кредитного портфелю юридичним особам.

Споміж банків, які найактивніше кредитувати дані регіони, виокремлюються ПУМБ, Ощадбанк, ПриватБанк, Південний, Райффайзенбанк, Восток, Укрсиббанк, МТБ. Також в регіоні присутні Креді Агріколь і Таскомбанк [30]. Висновок про активну присутність в регіоні робиться на основі даних про кількість структурних підрозділів окремих банків в ньому.

Для уникнення серйозного зростання реальних витрат банкам потрібно продовжувати скорочувати кредит в ризикових регіонах, особливо в газулях, пов'язаних з сільським господарством і промисловістю, які найбільше страждають від військових дій і економічних катаклізмів. Натомість варто збільшувати кількість кредитів, що видаються в західній і центральній частині країни, які не постраждали від війни напряду. В цих регіонах значно краще становище логістики, а у поточному періоді також спостерігається зростання населення і релокація компаній.

ВИСНОВКИ

В міжнародному дослідницькому середовищі сформувалося декілька поглядів на сутність банку, які доповнюють один одний. Найбільш поширені визначення банку спираються на його ключові функції (транзакційну і трансформаційну) і особливості (відмінна від нефінансових компаній структура пасивів, доступ до найдешевшого джерела фінансування активних операцій – поточних депозитів. У роботі під терміном «банк» розуміли фінансовий інститут, який пропонує широкий спектр послуг із кредитування, заощадження коштів і проведення платежів.

В роботі було проаналізовано дві найпоширеніші моделі банківської фірми. Обидві вони вважають, що банки прагнуть збільшувати рентабельність власного капіталу. Перша – модель Дюпона, її умовно можна назвати фінансовою моделлю. Ця модель спирається на коефіцієнтний аналіз публічної звітності підприємства. Її переваги – простота і можливість швидко визначати проблемні місця компанії через значення коефіцієнтів і їх декомпозицію. Недолік моделі пов'язаний з неточностями, які тягне за собою аналіз однієї лише фінансової звітності компанії. Друга модель мікроекономічна, її розробив професор М. Клейн. В ній активи діляться на 3 типи: готівкові кошти для розрахунків, кредити і державні цінні папери. Оптимальна дохідність портфелю активів досягається при рівності граничних дохідностей його складових. Для максимізації прибутковості капіталу необхідна максимізація ставки доходності активів, мінімізація ставки на залучені кошти і збільшення частки залучених коштів в пасивах банку.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України. На ринку працює 67 банків (на 31.12.2022). 3-поміж них виділяють системно

важливі банки (СВБ), діяльність яких впливає на стабільність усієї системи. Вони мають формувати спеціальний буфер, величина якого залежить від показника системної важливості.

За формою власності банки поділяються на державні, приватні і з іноземним капіталом. За обсягами активів банківську систему України можна вважати напівдержавною, оскільки на державні банки припадає 49-51% всіх чистих активів. На ринку України також активно присутні іноземні банки, кількість яких хоча і скорочується, однак вони показують високі рівні прибутковості, у той час як рівень резервів в них значно нижчий. Ці банки поліпшують конкуренцію на ринку і сприяють поширенню міжнародних практик управління.

Серед банків відсутня яскраво виражена спеціалізація, однак їх можна поділити за структурою пасивів (підхід регулятор). Таким чином ми отримуємо 6 банків є ощадними і ще 30 роблять ставку на юридичних осіб, в п'яти з них частка коштів юридичних осіб в пасивах перевищує 75%.

На діяльність і прибутковість банків має вплив ряд факторів макросередовища, які, до того ж, раніше активно не досліджувалися у вітчизняній літературі. Це, у першу чергу, демографічний фактор, а також пов'язаний з ним фактор нейтральної відсоткової ставки і темпи росту економіки. Скорочення населення і зростання частки людей похилого віку, доходи яких нижче, ніж у людей середнього працездатного віку, призведе до скорочення попиту на ряд банківських продуктів, в особливості на довгі кредити, дохідність яких – найвища. Також у людей похилого віку значно нижчою є норма заощаджень, через що банки втратять частину дешевого фінансування, що також від'ємно вплине на доходи.

Нейтральна процентна ставка пов'язана з демографією. У суспільствах, які зіштовхуються зі скороченням робочої сили і зростанням частки людей непрацездатного віку, нейтральна ставка скорочується. Натомість реальна ставка

лишається незмінною. Через виникнення розриву країна потрапляє в ситуацію постійно підвищеної інфляції, яка дестабілізує інвестиційний клімат і змушує ЦБ підвищувати ключову ставку. Як результат, зі сторони фірм буде спостерігатися зменшення попиту на кредит. Це зменшуватиме ринкові ставки на кредитні кошти і скорочуватиме доходи банків від кредитування юридичних осіб. Процес буде носити поступовий характер.

У 2022 році економіка зіштовхулася з війною і окупацією частини своєї території. За характером бойових дій і особливостями їх учасників можна провести аналогію між Україною і Францією в Першій світовій війні. В цьому контексті НБУ і Уряд України зробили ряд схожих з Францією кроків: заборонили масове вилучення депозитів, використовували кошти банків для реалізації державного боргу, підтримували банки через підвищення ставок і механізм депозитних сертифікатів, який втримав банки на рівні прибутковості.

Економіка України значно постраждала від військових дій. Окуповано майже 20% території країни, фактичне населення скоротилося на 7-10 млн осіб, а падіння ВВП становило від 30% до 35%. При цьому значно постраждали експорто-орієнтовані галузі економіки, які значною мірою розташовані на Сході і Півдні, або ж ланцюги реалізації яких були зав'язані на чорноморські і азовські порти.

Наші розрахунки показали, що внаслідок війни в зоні ризику дефолту знаходяться частини кредитного портфеля Сходу і Півдня, а саме близько 6,2-7%. Найбільш ризиковим є портфель сільськогосподарських кредитів, оскільки неможливість провести посівну і екологічні катастрофи ставлять під удар всю галузь.

Для уникнення серйозного зростання реальних витрат банкам потрібно продовжувати скорочувати кредит в ризикових регіонах, особливо в газулях, пов'язаних з сільським господарством і промисловістю, які найбільше страждають від військових дій і економічних катаклізмів. Натомість варто збільшувати кількість

кредитів, що видаються в західній і центральній частині країни, які не постраждали від війни напряду. В цих регіонах значно краще становище логістики, а у поточному періоді також спостерігається зростання населення і релокація компаній.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Банківська система: [Електронний ресурс] : навчальний посібник / за ред. проф. І. Б. Івасіва. – К.: КНЕУ, 2014 р. – 370 с.
2. Закон про банки і банківську діяльність: станом на 28 квітня 2023р. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>. (Дата звернення: 16.04.2023).
3. Згруповані балансові залишки банків станом на 1 грудня 2022р. Офіційний сайт Національного банку України, розділ «Наглядова статистика». URL: https://bank.gov.ua/files/stat/aggregation_2022-12-01.xlsx. (Дата звернення: 16.04.2023).
4. Klein, Michael A. A Theory of the Banking Firm. *Journal of Money, Credit and Banking*, III (May 1971). P. 205-218. URL: <http://joseluisoreiro.com.br/site/link/ec29822b140ba1a0eac8d5aa81da781fa8976b8c.pdf>. (Assessed: 16.04.2023).
5. Alfred Broaddus. A General Model of a Bank Decisions. *Working Paper 74-6 Federal-Reserve Bank of Richmond*. April 1972. 77 p. URL: <https://fraser.stlouisfed.org/title/working-papers-federal-reserve-bank-richmond-3942/a-general-model-bank-decisions-476970>. (Assessed: 20.04.2023).
6. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
7. A. M. Santamero. Modeling the Banking Firm: A Survey. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 16, No. 4, Part 2: Bank Market Studies (Nov., 1984), P. 576-602. URL: <http://joseluisoreiro.com.br/site/link/2c72e4fee0fe665c3b02a6be5df971b844550ba7.pdf>. (Assessed: 21.04.2023).
8. Brunner K., Meltzer A. H. The Uses of Money: Money in the Theory of an Exchange Economy. *The American Economic Review* Vol. 61, No. 5 (Dec., 1971), P. 784-805 URL: <https://econpapers.repec.org/scripts/redir.pf?u=http%3A%2F%2F>

[Flinks.jstor.org%2Fsici%3Fsici%3D0002-8282%2528197112%252961%253A5%253C784%253ATUOMMI%253E2.0.CO%253B2-Q%26origin%3Drepec;h=](https://www.jstor.org/stable/25281971)
[repec:aea:aecrev:v:61:y:1971:i:5:p:784-805](https://www.jstor.org/stable/25281971). (Assessed: 22.04.2023).

9. Scholtens B., Wensveen D. van. The Theory Of Financial Intermediation: An Essay On What It Does (Not) Explain. *The European Money and Finance Forum* (2003/1). URL: [suerf.org/docx/s_903ce9225fca3e988c2af215d4e544d3_143_suerf.pdf](https://www.suerf.org/docx/s_903ce9225fca3e988c2af215d4e544d3_143_suerf.pdf). (Assessed: 22.04.2023).

10. Коуз Р. Природа фірми / Р. Коуз. – М.: Дело, 1993. – 192 с.

11. Ільченко Л. В проєкті держбюджету опублікували шокуючі цифри кількості населення в Україні. *Дзеркало тижня*. 18.09.2022. URL: <https://zn.ua/UKRAINE/v-proekte-hosbjudzheta-obnarodovali-potrjasajushchie-tsifry-naselenija-v-ukraine.html>. (Дата звернення: 23.04.2023).

12. Bussolo, M., Schotte S. Matytsin M. Population Aging and Households' Saving. Policy Research Working Paper; No. 7443. World Bank, Washington, DC. 2015. URL: <http://hdl.handle.net/10986/22874>. (Assessed: 23.04.2023).

13. Тішин А. Вплив демографії на розвиток фінансового сектору. *Аналітична записка*. Національний банк Швейцарії, 2020. – 33 с.

14. Laubach T., Williams J. C. Measuring the Natural Rate of Interest. *The Review of Economics and Statistics*. Vol. 85, No. 4 (Nov., 2003), P. 1063-1070. URL: <https://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2001/200156/200156pap.pdf>. (Assessed: 23.04.2023).

15. Fei Han Demographics and the Natural Rate of Interest in Japan. *IMF WORKING PAPERS*. Working Paper No. 2019/031. 15.02.2019. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/02/15/Demographics-and-the-Natural-Rate-of-Interest-in-Japan-46550>. (Assessed: 23.04.2023).

16. Hardach G. The First World War: 1914–1918 – Univ of California Pr (January 1, 1981) – P. 87–88.

17. Пастернак А. Л. Модель дюпон – основна методика аналізу ефективності роботи підприємства. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37186/spvuis_108_1221.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (Дата звернення: 23.04.2023).
18. Ayadi R., Cucinelli D., de Groen W. P. Banking Business Models Monitor. Europe. Performance, Risk, Response to Regulation and Resolution: 2005 – 2017. Cass Business School. 2019. URL: <https://www.ceps.eu/download/publication/?id=25833&pdf=Banking-Business-Models-Monitor-Europe-2019.pdf>. (Assessed: 23.04.2023).
19. Положення про порядок визначення системно важливих банків: станом на 6 червня 2022р. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14#n11>. (Дата звернення: 16.04.2023).
20. Про системно важливі банки: станом на березень 2023р. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about/sib>. (Дата звернення: 16.04.2023).
21. Рішення про визначення системно важливих банків: станом на 8 березня 2023р. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_08032023_95-rsh. (Дата звернення: 16.04.2023).
22. Наглядова статистика. Згруповані балансові залишки: станом на 1 березня 2023р. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/aggregation_2023-03-01.xlsx. (Дата звернення: 16.04.2023).
23. Постанова Національного банку України №368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні»: станом на 11 травня 2023р. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01?find=1&text=%EE%F9%20%E0%E4%ED#w11>. (Дата звернення: 16.05.2023).

24. Дані ООН щодо структури ВВП України. Організація Об'єднаних Націй. Офіційний сайт. URL: <https://w3.unece.org/PXWeb/ru/Table?IndicatorCode=36>. (Дата звернення: 16.05.2023).

25. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698. (Дата звернення: 16.05.2023).

26. Гончаренко Т. П. Стратегічний аналіз внутрішнього середовища банку / Т. Гончаренко // Науковий вісник Полісся. – 2019. – № 2 (18). – С. 190-198

27. Варцаба В. І. Оцінка фінансової стійкості банківської системи України та шляхи її зміцнення в умовах пандемії коронавірусу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. №1 (57) 2021. URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/235733/234091>. (Дата звернення: 16.05.2023).

28. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (Дата звернення: 16.05.2023).

29. Процентні ставки за активними і пасивними операціями Національного банку: станом на 1 травня 2023р. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/files/PInterestRates.xls>. (Дата звернення: 06.06.2023).

30. Кількість структурних підрозділів банків: станом на 1 квітня 2023р. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Kil_pidr_2023-04-01.xlsx. (Дата звернення: 06.06.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Частка аграрно-промислового комплексу в ВРП регіонів України станом на
31.12.2020 рік

Область	ВРП, млн грн	Частка АПК в ВРП, %	Виробництво продукції АПК, млн грн	Частка в загальному виробництві АПК
Вінницька	129,162	25.5	32,936	7.86%
Полтавська	187,381	14.7	27,545	6.57%
Київська	218,737	11.3	24,717	5.90%
Черкаська	103,514	23.2	24,015	5.73%
Харківська	247,667	9.2	22,785	5.43%
Дніпропетровська	390,585	5.7	22,263	5.31%
Хмельницька	83,034	26.6	22,087	5.27%
Кіровоградська	73,093	29.4	21,489	5.13%
Чернігівська	78,001	26.3	20,514	4.89%
Сумська	75,855	25.1	19,040	4.54%

Продовження додатку А

Житомирська	85,294	21.3	18,168	4.33%
Одеська	197,209	8.8	17,354	4.14%
Херсонська	61,955	27.9	17,285	4.12%
Львівська	214,453	7.8	16,727	3.99%
Тернопільська	57,152	26.8	15,317	3.65%
Миколаївська	92,459	16.5	15,256	3.64%
Запорізька	155,235	8.6	13,350	3.18%
Волинська	75,660	15.8	11,954	2.85%
Рівненська	67,379	17.7	11,926	2.84%
Донецька	205,046	5	10,252	2.45%
Івано- Франківська	86,702	11.5	9,971	2.38%
Луганська	40,300	20.9	8,423	2.01%
Закарпатська	61,335	13.1	8,035	1.92%
Чернівецька	41,661	18.9	7,874	1.88%
м.Київ	949,531	0	-	0.00%

Продовження додатку А

Сума	3,978,400	х	419,285	100.0%

Джерело: побудовано автором на основі даних Укрстата [28]